

ŽURNALISTIKOS KANONAS

Rasos Karmazaitės tyrimai: tiriantysis žurnalistas turi būti drąsus. Vaizdo pokalbis

Andrius Vaišnys

Vilniaus universitetas
andrius.vaisnys@kf.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-7079-3611>

Santrauka. Visuomenei neįmanu įveikti korupcijos be tyrimų žurnalistikos, jeigu institucijos – kad ir kiek pasikeistų vyriausybių – dešimtmečius atsiskleidžia kaip neigalios struktūros, kadangi jų pareigūnai ignoruoja piliečių pranešimus apie pažeidimus ir, užuot gynę valstybės interesą, pataikauja nusikaltėliams. Tiriančioji galimą nusikaltimą ir nusižengimą žurnalistika suteikia galimybę visuomenei įvertinti savo išrinktų politikų bei jų paskirtų pareigūnų veiklas. Profesionalus tiriantysis žurnalistas žino, kad pareigūnai, neturintys profesinės atsakomybės ir kompetencijų vadovauti, vengia dalykiškai atsakinėti į klausimus apie problemą jų valdymo sferoje, nes vieša negatyvi informacija lemtų kritiką jų atžvilgiu, todėl, užuot problemą įveikę, dangsto jos priežastis tol, kol problema tampa blogio reiškiniu. Ir net tuomet institucijų vadovai, taip pat ir atitinkami susiję politikai kratosi atsakomybės. Ši publikacija parengta remiantis Rasos Karmazaitės žurnalistinio tyrimo poveikiu, įtraukiant į rubriką „Žurnalistikos kanonas“ interviu su „Lietuvos ryto“/ lrytas.lt publikacijų autore.

Esminiai žodžiai: tyrimų žurnalistika, kontrabanda, Rasa Karmazaitė, sistemų sąveika.

Rasa Karmazaitė's Investigation: An Investigative Journalist Must Be Courageous. Video Interview

Summary. *This issue features an interview with Rasa Karmazaitė, editor of the investigative department of "Lietuvos rytas". In 2023, the journalist investigated the circumstances of smuggling on the Lithuanian border with Belarus: after a wire fence was built on the Lithuanian border, smugglers moved goods using drones and balloons. They also disrupted the work of Vilnius Airport. However, the fundamental problem is that the activities of smugglers were largely unpunished, and the authorities' reaction to the journalistic investigation was slow: only in 2026 were police and border service officers who had collaborated with the criminals detained. R. Karmazaitė, who has received threats, emphasizes that a journalist must still be brave and persistent, protect their sources, who anonymously provided the necessary information, and carefully check the information so that it is not misleading. In the opinion of the author of the publication and interview, Andrius Vaišnys, in cases of important investigations of national and international significance, journalists must unite and not "let go" of the topic.*

Keywords: *Investigative journalism, smuggling, Rasa Karmazaitė, the concept of systems.*

Tirti blogį žurnalistui reiškia ne vien profesinį iššūkį surinkti duomenis susiduriant su sistema, neigiančia juos apskritai esant, nes patys blogio inspiratoriai gali būti paveikę institucijas, kad jos veiktų neefektyviai, t.y., kad nekovotų su blogiu. Tirti blogį reiškia ir asmeninę riziką pažinti jį ne kaip abstraktų reiškinį, bet priartėjant prie asmenų – žalą darančių veikėjų, kenkiančių valstybei, kurie jos negerbia, niekindami ir jos įstatymus, ir bet kurį asmenį, kuris nori įstatymo laikytis. Sistemų teorijos požiūriu, regime dviejų – valstybinės sistemos (I) ir žiniasklaidos sistemos (II) susidūrimą: I sistema turi valstybės užtikrintų žmoniškųjų bei finansinių išteklių ir įstatymu bei kitais norminiais aktais nustatytas funkcijas, tarp kurių yra ir informacinis aprūpinimas (rinkti ir pateikti reikalingus duomenis); II sistemoje įstatymu užtikrinta laisvė pasirinkti aktualios problematikos temą ir užtikrinta vienintelė teisė –

gauti informaciją iš valstybės institucijų (kitaip tariant, I sistemos, kuri yra daugiasluoksni ir įvairialypė, tačiau funkciškai įpareigota). Vis dėlto korupcijos reiškinys yra tuo pavojingas, kad, asmeniniais ryšiais aparaizgęs įvairius funkcionierius, daro įtakos daliai pareigūnų, kurie nėra suinteresuoti kokybiškai atlikti poareigas ir juolab žiniasklaidai suteikti objektyvios informacijos. Būtent tokia aplinkybė lemia žurnalistinių tyrimų poreikį.

Jeigu tam tikroje socialinėje terpėje blogis tarpsta ilgai, galime daryti 3 išvadas, jog korupcija paveikusi teisėtvarkos institucijas, visuomenė – nepilietiška ir neaktyvi, o tyrimų žurnalistika – silpna arba jos apskritai nėra. Turint mintyje tai, kad Lietuvos žiniasklaidos sistemoje žurnalistų ambicijos tirti socialinę ir politinę korupciją atsinaujino tik 2015 metais (dar 2014 m., kaip rodė tyrimas, dalis redakcijų vadovų painiodavo tyrimų žurnalistikos funkciją su analitine žurnalistika¹), netenka stebėtis, kad kai kuriose srityse, kur sprendimai turi įtakos socialiniam saugumui ir ekonomikai, blogis įsitvirtino. Viena tokių sričių – pasienio kontrolė ir tarnybų kova su kontrabanda. Nors Lietuva iki įstojimo į Europos Sąjungą išgyveno korupcijos reiškinį pasienyje su Lenkija, valstybės institucijos negebėjo įveikti išplitusios kontrabandininkų veiklos pasienio su Baltarusija rajonuose. Tai – aktuali nacionalinės reikšmės tema, nors ji – atsižvelgiant į reikšmingumą – turėjo rūpėti vietinei spaudai². 2010 metais Brantas Houstonas aptarė Amerikos tyrimų žurnalistikos ateitį, pradėjęs straipsnį šmaikščia paralele apie kūno masę redakcijoje: „kuomet vienas žurnalistas laikosi dietos, kitas priauga svorio“,

¹ Giunterio Valrafo tiriamosios žurnalistikos galimybės Lietuvoje: *Žurnalistikos tyrimai*, 2015 / 9.

² Salcia.lt laikraštyje iki 2026 m. žodį „kontrabanda“ atrandame vienintelėje publikacijoje, kurios autorė – Varėnos pasienio rinktinės viešųjų ryšių specialistė: Pristatyta VSAT Varėnos pasienio rinktinės 2022 m. veikla: salcia.lt (2022), („Kontrabandininkai, siekdami sumažinti riziką būti sulaikytiems, pernai dažniau rinkosi ir vadinamuosius „nuotolinius“ rūkalų gabenimo būdus – pasienio vandenimis (plukdomi Nemunu), bepilotėmis skraidymo priemonėmis“). Tačiau laikraštyje nenurodyta tiksli publikacijos data: <https://www.salcia.lt/be-kategorijos/pristatyta-vsata-varenos-pasienio-rinktines-2022-m-veikla/>

pagrindinė masė lieka ta pati ir, esą, žurnalistikos atveju yra panašiai: kai vienur tyrimų sumažėja, jų atsiranda kitose priemonėse³. Interneto technologijos tarsi sudaro sąlygas žurnalistams stebėti ne tik biurokratiškus institucijų sprendimus, bet ir vieniems kitų veiklas: tai žadina profesinį interesą domėtis auditorijų reakcija ir problematikos aktualumu. Vis dėlto kontrabandos problematika ilgokai būdavo tik naujienų, o ne tiriančiosios žurnalistikos objektas. Pagaliau ją 2023 metais išskleidė „Lietuvos ryto“ tyrimų skyriaus redaktorė Rasa Karmazaitė, kuri rašė, kaip pasienyje naktimis dunksi krentančios dėžės: „Šalia sienos su Baltarusija klestinčiu kontrabandos verslu, pasirodo, užsiima ištisos kartos – tėvai patirtį ir ryšius perduoda vaikams. Tik nelegalų pelną jiems neša ne mistiniai aitvarai, o nuotoliniu būdu valdomi dronai,⁴ – reiškinių atskleidžiant žurnalistė parodo nusikaltimų infrastruktūrą: „Viena dėžė sveria apie 10 kilogramų. Galingos skraidyklės gali gabenti po dvi, tris dėžes. Dronai per sieną kursuoja daug kartų. Per naktį permetama 100–150 dėžių, kuriose – tūkstančiai pakelių rūkalų.“

Skaitytojui tokio reportažo teiginių turi pakakti Lietuvos teisėsaugos struktūroms įvertinti, nors visame kontrabandos paveiksle matyti įvairios „įprastinio“ gyvenimo pasienyje detalės: „Štai tame miške naktimis kartais tūno vadinamieji nešikai ir laukia, kol dronai numes kontrabandinį krovinį. Nešikais dirba ir paaugliai. Pusę dienos jie praleidžia mokyklose, o po to nešioja dėžes arba „stovi ant šucherio“ prie kelių – stebi, ar neatvyksta pareigūnai“, – atskleidė gerai informuotas šaltinis.⁵ Žurnalistė bendrauja su šaltiniais, fiksuoja įmantrius automobilių numerius, užrašytus lotyniškai taip, kad prasmė būtų rusų kalba: „3AKOH“ (rusiškai „įstatymas“), „DOZVOL“ („muitinės leidimas“),

³ Houston Brant. The future of investigative journalism: Daedalus, Vol. 139, No. 2, On the future of news (Spring 2010), pp. 45-56

⁴ Šešėlinio verslo šulai siautėja: kontrabandą skraidina dronais, verbuoja paauglius ir smogia iš pasalų: lrytas, 2023 10 07: <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2023/10/07/news/seselinio-verslo-sulai-siauteja-kontrabanda-skraidina-dronais-verbuoja-paauglius-ir-smogia-is-pasalu-28636795>

⁵ Min. šalt.

kt., bet svarbiausia – aprašo, koks kontrabandininkų ryšys su Policijos departamentu, kaip Vilniaus apygardos prokuratūra nutraukė ikiteisminę tyrimą kriminalistams aptikus baltarusiškų cigarečių sandėlį ir kodėl kriminalistų, kovojusių su kontrabandistais, namuose kratas atliko Imuniteto valdybos pareigūnai, o Vilniaus apygardos prokuratūra buvo pradėjusi tirti kontrabandininkų parodymus prieš kriminalistus.

Viena yra žurnalistui išsiaiškinti ir pateikti nusikaltėlių veikų aplinkybes, kas kita – parodyti tinklą, kuris lemia ne tiek pareigūnų neveiknumą, kiek jų angažavimąsi į veiksmus prieš nusikaltimo ar nusižengimo tyrėjus.

Šias aplinkybes žurnalistei pakomentavo advokatas: „Remiantis nepatikrintais duomenimis ne tik buvo pareikšti įtarimai, bet ir pareigūnai buvo laikinai sulaikyti, pas juos atliktos kratos ir taikytas slaptas sekimas, kurio metu nebuvo gauta jokių duomenų, kurie patvirtintų įtarimus.“⁶ Nuo šios publikacijos svarbu išsiziūrėti į tai, kaip valstybės institucijos ir politikai reaguoja į kritiką: žurnalistinis tyrimas apskritai yra svarbi visuomenei viešumo ir įvykių viešinimo sąlyga, kuri leidžia pastebėti problemos požymius, rodančius kenkimą demokratijai. Lėta institucinė reakcija į žurnalistiniame tyrime atskleistą blogį, įrodomą faktais, liudija nekompetenciją ir – galbūt – bendrininkavimą.

Šioje istorijoje bėga metai, kiti: „Buvau pasienyje ir žinau, kad kai kurie šešėliniai veikėjai vežiojasi ne tik tamsoje padedančius matyti termovizorius, radijo stoteles, pareigūnų naudojamą radijo ryšį slopinančią įrangą, bet ir šaunamuosius ginklus. Veikia gerai organizuotos nusikaltėlių grupuotės, kurių vadeivos dirguoja iš prabangių namų, pastatytų iš neteisėtų būdu gautų pajamų“,⁷ – teigia R. Karmazaitė 2026-ųjų pradžioje. Iki tol žurnalistė davė keletą interviu, tarp jų Lietuvos ryto TV: „Ir 2023 metų pabaigoje jau pradėjo skristi balionai.

⁶ Min. šalt.

⁷ Iš tribūnų veidmainiujama, o kontrabandininkai tyčiojasi iš šalies ir pareigūnų: lrytas, 2026 01 28: <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2026/01/28/news/rasa-karmazaitė-is-tribunu-veidmainiujama-o-kontrabandininkai-tyciojasi-is-salies-ir-pareigunu-41129835>

Pernai jie buvo nusileidę ir Vilniaus oro uoste, ir prie Vilniaus centrinės universalinės parduotuvės, ant namų stogų ir ūkinių pastatų, labai intensyviai jau nuo vasaros po kelis šimtus skrenda. (...) Tai, kad veikia organizuotas nusikalstamumas pasienyje, kur klesti ir nedarbas, dabar man pavyko išsiaiškinti, kaip tie kontrabandininkų vadeivos [veikia]“, – žurnalistė teigė laidoje „Valanda su Valatka“⁸ 2025 m., taip pat dalyvavo ir LNK šou laidoje, skirtoje keliems dalyviams pakalbėti apie šios kontrabandos reiškinį su politikais.⁹ Tačiau tuo pat laikotarpiu balionų skraidymas ir kartas nuo karto lėktuvų skrydžių iš ir į Vilniaus oro uostą stabdymas Lietuvos politikų ir pareigūnų būdavo pateikiamas kaip Baltarusijos diktatoriaus operacijos prieš Lietuvą: „(...) Nacionalinio krizių valdymo centro (NKVC) patarėjas Darius Buta sako, kad dalis jų būtent oro uosto kryptimi galėjo būti leidžiami tikslingai. „Mūsų tarnybos dirba – tiek policija, tiek pasienio pareigūnai. Matyt, per dieną turėsime daugiau informacijos, bet tai nebuvo išskirtinės atžymos nei kitais atvejais“, – teigė D. Buta. Jis taip pat pabrėžė, kad Baltarusijos vykdoma hibridinė ataka prieš Lietuvą šiemet išlieka ir toliau aktyvi.“¹⁰ Vyriausybė buvo uždariusi Medininkų ir Šalčininkų pasienio kontrolės punktus. 2026 m. duodama interviu Lietuvos ryto TV po teisėsaugos pareigūnų sulaikymo R. Karmazaitė priminė, kad dėl kontrabandininkų siautėjimo gyventojai kreipdavosi į Valstybės sienos apsaugos tarnybos Imuniteto

⁸ Valanda su Valatka: Oro balionai, kontrabanda ir valstybės kapituliacija prieš rusišką nuorūką?: Lietuvos ryto TV, 2025 11 21: https://www.youtube.com/watch?v=J_Av_sSmEEs

⁹ Kas klupdo Lietuvą? Lukašenkos balionai ar valdžios nekompetencija? Už ar prieš. „Rasa Karmazaitė – žurnalistė; Šarūnas Jasiukevičius – aktyvus Ukrainos rėmėjas, visuomenininkas; Žygimantas Kalpokas – Nacionalinės pasienio pareigūnų profesinės sąjungos pirmininkas; Kęstutis Zagreckas – keleivinių orlaivių vadas, pilotas instruktorius; Laurynas Kasčiūnas – Seimo narys, buvęs Krašto apsaugos ministras; Juozas Olekas – Seimo pirmininkas, buvęs Krašto apsaugos ministras; Dainius Gaižauskas – Seimo narys. LNK, 2025 11 13 <https://lnk.lt/uz-ar-pries/343295>

¹⁰ NKVC: dalis kontrabandinių balionų link Vilniaus oro uosto galėjo būti leidžiami tikslingai. delfi.lt, 2026 04 10: <https://www.delfi.lt/naujienos/lietuvoje/nkvc-dalis-kontrabandiniu-balionu-link-vilniaus-oro-uosto-galejo-buti-leidziami-tikslingai-120235177>

valdybos padalinį, tačiau gaudavo atsakymą: „Jūs čia išsigalvojate kaip *Karmazaitė*. (...) Iš tų žinučių, kurias aš gavau per savaitgalį iš vietos gyventojų, akivaizdu, kad ne visi kontrabandininkai dar sučiupti ir man netgi įvardijamos kažkokios mažesnės grupuotės su pavardėmis, todėl labai svarbu, kad teisėsaugos dėmesys būtų nuolatinis“.¹¹ Ši žurnalistės pastaba reikšminga tuo, jog, nagrinėjant reakciją į žurnalistinį tyrimą, galima įsitikinti ilgai trunkančiu teisėsaugos pareigūnų vangumu. Ir ne tik. Ne vien kontrabandininkai, kelis pastaruosius metus, vos tik buvo nutiesta vadinamoji vielinė tvora – „koncertina“ sienoje su Baltarusija, skraidinantys prekes šimtais dronų ir balionų per sieną pavertė valstybę pajuokos arena: „Valstybės sienos apsaugos tarnybos vadovybė, matyt, nutarusi nelaukti, kol atsiras naujų technologinių sprendimų, kovai su kontrabanda pasitelkė dar negirdėtą taktiką. Į tarnybą nutarta priimti penkis kunigus į kapeliono ir sielovadininko pareigyles. Maldomis ir švęstu vandeniu, kuriuo šlakstys tarnybinius automobilius, jie mestų rimtą iššūkį pasienyje siautėjančioms nusikaltėlių grupuotėms“, – taip R. Karmazaitė komentavo vadybą minėtoje tarnyboje, pavaldžioje Vidaus reikalų ministrui.¹²

Šiame numeryje publikuojame su žurnaliste, turinčia dešimtmečių žurnalistinio darbo ir įvairios problematikos tyrimų patirties, pokalbį apie šios temos publikavimo pasekmes ir institucijų veikimo aplinkybes, apie žurnalistinio darbo metodus: reakciją į tyrimą, šaltinių patikrą, žurnalistės patirtą spaudimą ir teisinį žurnalistų apsaugos trūkumą.

¹¹ Kriminalinės veiklos „stogai“ ir ką rodo kontrabandininkų sulaikymas: politikai nenorėjo to. Lietuvos ryto TV, 2026 05 25: <https://youtu.be/-WJ9gGv5irc?si=gwlrVQUtzV8FUBCo>

¹² Kontrabandą stabdys ir maldomis. Lrytas, 2026 05 01: <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2026/05/01/news/rasa-karmazaite-kontrabanda-stabdys-ir-maldomis-42262123>

Paspauskite paveikslėlį norėdami peržiūrėti vaizdo įrašą.

Pokalbis su Rasa Karmazaitė. Andrius Vaišnys, 2026 06 16.

R. Karmazaitės tyrimai išjudino valstybinę sistemą, pažadino politinę valią (jei tik regėsime ją platesniu mastu, negu tik vienoje ar kitoje rinkimų apygardoje išrinktų Seimo narių valios požiūriu). Tačiau nė vienas iš aukščiau paminėtų dalykų nėra baigtinis, nes nei kontrabanda įveikta (ir tai būtų tinkama valdžių reakcija), nei žurnalistai apsaugoti nuo galimo persekiojimo. Lietuvos periodinei žiniasklaidai pateikus dalies pasienio tarnybos pareigūnų suėmimą kaip sėkmingą operaciją kovojant su kontrabanda¹³, 2026 m. birželį Vilniaus oro uosto darbas vėl buvo sutrikdytas: „Pirmadienio naktį kontrabandiniams balionams sutrikdžius Vilniaus oro uosto (VNO) veiklą, vidaus reikalų ministras Vladislavas Kondratovičius tikina, kad, palyginti su praėjusio lapkričio

¹³ „Lietuvos teisėsaugininkai sutriuškino dvi stambias kontrabandininkų gruputes, balionais per sieną gabenusias cigaretes kuriose dešimtys nusikaltėlių. Šalies politikai aiškino, kad kontrabandą organizuoja Lukašenkos režimas siekdamas kenkti Vilniaus oro uostui ir Lietuvai. Beveik pusė šių savaitę sulaikytų įtariamųjų – kontrabandininkams talkinę Lietuvos pareigūnai. Sulaikyti piktnaudžiavimu tarnyba įtariamai trys pasieniečiai ir dešimt policininkų”. Smūgis kontrabandininkams: aiškėja, kas važinėjo areštuotu „Mercedes-Benz“ su vardiniais numeriais. [Citatės kalba ir skyryba neredaguota, Žurn. tyr. past.] TV3.lt: 2026 05 22: <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/smugis-kontrabandininkams-aiskeja-kas-vazinejo-arestuotu-mercedes-benz-su-vardiniais-numeriais-n1521915>

duomenimis, jų mastas yra sumažėjęs ir į šalies teritoriją nepatenka kasnakt.“¹⁴

Kitaip tariant, tema išlieka ne tik aktuali. Ji reikalaujanti pajėgų ir nuolatinio stebėjimo. Paminėtasis B. Houstonas, aptardamas tyrimų žurnalistikos perspektyvą, pateikė jos praktikos pavyzdžių – vienišų žurnalistų tyrimus ir visos grupės – kone 40 asmenų, kurie 1976 m. tyrė žmogžudystės aplinkybes. Tinkamai įvertintas problemos ar nusikaltimo sudėtingumas paskatina susitelkti įvairių – žurnalistikos mokslo ir praktikos organizacijų specialistus: tai yra ir profesinės kultūros modelis, gebant įvertinti visuomenei reikšmingą temą – ne vien profesinio solidarumo klausimas. B. Houstonas atmetė žiniasklaidos priemonių konkurencijos veiksnį, būdingą ankstesniam amžiui; jis parodė, kaip žurnalistiniai tyrimai gali formuoti praktikos mokyklą, kuomet tyrėjai veikia kartu su aukštosiomis universitetinėmis mokyklomis, jų studentais bei kolegomis iš įvairių periodinės žiniasklaidos kanalų, nes: „Šis darbas sukelia sunkios etinės naštos, kuri slypi standartuose – sąžiningumo, tikslumo, kruopštumo ir skaidrumo standartuose ateities tyrimų žurnalistikai“¹⁵.

Nacionalinės reikšmės žurnalistiniai tyrimai dažniausiai įgyja tarptautinį pobūdį; šia, aukščiau aptartąja tema nėra įmanu tikėtis sąveikos su diktatūros režimo baltarusių žiniasklaida, tačiau temos tarptautiškumas yra akivaizdus, reikalingas įvairių žurnalistų įsitraukimo. Žurnalistinių tyrimų publikavimas – tai ne tik naujausios situacijos kronika, tai – dokumentas, kuriame užfiksuoti faktai leis teisėsaugai pasinaudoti nagrinėjant ir priimant sprendimus dėl baudžiamojo persekiojimo ateityje: bet kada, kai nusikaltėliai bus pasiekiami – kad ir kur jie dabar yra.

¹⁴ Į Lietuvą toliau skrenda kontrabandiniai balionai, tačiau Kondratovičius tikina: tai nevyksta kasnakt. Elta. TV3, 2026 06 08: <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/i-lietuva-toliau-skrenda-kontrabandiniai-balionai-taciau-kondratoviccius-tikina-tai-nevyksta-kasnakt-n1526343>

¹⁵ Houston B., *min.* šalt.